

УДК 378.147
DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-37

Т.М. ОСТАПЕНКО,
*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Полтавської державної аграрної академії*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯК ГОЛОВНА ЛАНКА ДИДАКТИКИ І НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ

У статті узагальнено досвід викладачів Полтавської державної аграрної академії щодо використання активних форм навчання (при викладанні дисципліни «Методика викладання облікових дисциплін»). Продемонстровано приклади/вихідні дані ситуаційних вправ, ділової гри, що сприяють розвитку особистості, комунікативній підготовленості, здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички. У статті наведено колективну методику проведення ділової гри (хід заняття) та ситуаційну методику (на прикладі облікових дисциплін). Встановлено, що впровадження у практику ВНЗ сучасних форм навчання потребує обізнаності викладачів (вміння спостерігати, організація міжособистісного спілкування, орієнтація в різних галузях науки, активне використання ТЗН, врахування викладачем індивідуальних, вікових та гендерних особливостей членів навчальної групи тощо), готовності студентів до провідної ролі в навчальному процесі. Пропонується у навчальному процесі використовувати кейс-ситуації та ділову гру з метою закріплення знань/проблемного матеріалу, які студент здобуває у процесі самостійної роботи.

Ключові слова: методика, викладання, викладач, лекція, ділова гра, кейс-ситуація, облік.

Постановка проблеми. Діяльність сучасного викладача вищого навчального закладу досить часто потребує в надзвичайно стислі терміни (в аудиторний час) доведення до студентів знань, формування умінь та навичок. Викликати цікавість до навчального процесу сучасний викладач може за рахунок вмілої організації навчального процесу у вищому навчальному закладі (активізації самостійного розв'язання/вирішення проблем, вмілого відбору форм, методів і прийомів організації навчально-пізнавальної діяльності, впровадження у навчальний процес сучасних інноваційних методик викладання, використання у навчально-пізнавальному процесі сучасних технологій тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти активізації навчального процесу досліджували Л.А. Якимова, І.М. Найдьонов, М.І. Радченко, М.О. Голубева, Х.Ш. Бахтіярова, Т.А. Садова, О. Тарасова та інші вчені.

На сьогодні надзвичайно актуальною є проблема залучення у освітню діяльність викладача, що не лише використовує досягнення науково-технічного прогресу (мультимедіа, програму типу «Viber» тощо), а й готовий впроваджувати в навчальний процес вищої школи сучасні методики викладання, які суттєво впливають на формування компетенцій студентів. Наше дослідження не ставить за мету внесення ясності в питання практичного застосування інноваційних методик викладання.

Формулювання мети. Метою статті є демонстрування для вищих навчальних закладів досвіду організації навчання за сучасними технологіями (на прикладі кейс-ситуацій, ділової гри і дисципліни «Методика викладання облікових дисциплін»).

Виклад основного матеріалу. Метою вивчення дисципліни «Методика викладання облікових дисциплін» (далі – МВОД), що викладається для здобувачів Полтавської державної аграрної академії (ОКР-магістр, спеціальності «Облік і оподаткування»), є формування

компетенцій, які дозволять викладати вишівські дисципліни бухгалтерського профілю, тобто займатися освітньою діяльністю в галузі економіки. Серед завдань дисципліни МВОД: вивчення загальної методики організації навчання у вищому навчальному закладі з урахуванням специфіки викладання облікових дисциплін; ознайомлення із сучасними інноваційними вітчизняними і зарубіжними методиками (формами) навчально-пізнавального процесу у вищій школі; формування умінь і навичок підготовки, проведення лекційних і практичних (лабораторних, семінарських) занять зі студентами, які вивчають облікові дисципліни; формування методичної майстерності педагогічної техніки майбутнього викладача, його комунікативних здібностей, умінь і навичок індивідуального і колективного спілкування зі студентами; вивчення основних проблем організації та методики діагностики навчально-пізнавальної діяльності студентів, керівництва їхньою науково-дослідною роботою.

У результаті вивчення дисципліни МВОД студенти повинні уміти: застосовувати компетенції викладання облікових дисциплін у вищих закладах освіти; застосовувати традиційні методики навчальної діяльності (лекції, семінари, практичні заняття, лабораторні заняття, заліки, екзамени, курсовий і дипломний проект, самостійна робота), а також сучасні інноваційні методики.

Серед сучасних інноваційних методик викладання облікових дисциплін, які студенти вчать застосовувати – це кейс-ситуації та ділова гра. Сценарії проведення цих методик розроблені за навчальним посібником І.М. Найдьонова [1].

Розглянемо кейс-ситуацію, яку студенти вивчають на прикладі дисципліни «Управлінський облік». Кейс-ситуація «Бухгалтер з обліку витрат і виходу продукції бджільництва» полягає у такому:

1. Студенти вивчають наукові публікації за темою ситуації (облік витрат і виходу продукції джмелівництва (бджільництва) за журнально-ордерної форми).

2. Студенти готуються до виступу за темою ситуації (тези за вимогами вищої школи).

3. Безпосередньо в ході заняття декілька студентів групи (4 особи) 10-15 хв ознайомлюють інших студентів групи з матеріалами виступів із заявленої тематики.

4. Викладач моделює ситуацію від'їзду студентів на виробничу практику в сільськогосподарське підприємство, що займається розведенням бджіл. Призначаються «бухгалтери-стажувальники», які «готуватимуть доповідні» для звітування перед керівником про вчинені заходи. Студентам повідомляється така ситуація: «Уявіть, що вас призначили бухгалтером-стажувальником з обліку витрат і виходу продукції тваринництва (джмелівництва) в сільськогосподарському підприємстві. У понеділок (31 липня поточного року) ви приступили до виконання обов'язків і раптом отримуєте повідомлення, що необхідно скласти до кінця робочого дня Звіт № 5.5 с.-г. за місяць з джмелівництва. Потреба у Звіті № 5.5 с.-г. виникла у зв'язку з тим, що 1 серпня поточного року бухгалтеру-стажувальнику необхідно відрепортувати перед головним бухгалтером про отримані в липні поточного року доходи сільськогосподарського підприємства «Майя» від основної діяльності – джмелівництва».

Завдання для інших студентів: в межах міні-груп (орієнтовно 4 особи) студенти повинні запропонувати конкретний зміст облікових дій (кореспонденція рахунків, порядок розрахунку доходу (витрат) від первісного визнання продукції та/або біологічних активів, порядок закриття виробничого звіту). На обговорення можливих варіантів облікових дій відводиться 25- 40 хв. Після закінчення відведеного часу в зошитах (табл. 1, 2) мають бути правильно записані виконані завдання.

Таблиця 1

Журнал реєстрації господарських операцій (з обліку джмелівництва)

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Оприбутковано внаслідок придбання маток за первісною вартістю, крім того ПДВ			15000 3000
Придбано вулики, крім того ПДВ			5000 ?
Оприбутковано внаслідок придбання конструкції для закладки (дорощування) гнізда, крім того ПДВ			3000 600
Вибракувано 3 матки через неналежну активність			450

Закінчення табл. 1

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Списано на закладку: матки (100 шт.) конструкції для закладання гнізда вулики корм інші витрати (амортизація приміщень, послуги електропостачання зі сторони, зарплата і ЄСВ)			14550 2910 4850 3000 5000
Оприбутковано джмеліні сім'ї за справедливою вартістю			60000
Визнано доход (втрати) від первісного визнання			?

Один із студентів міні-групи звітує перед керівником про хід справ у розведенні джмелів (відрізняє на запитання керівника: вигідно чи не вигідно займатися джмелівництвом?).

Таблиця 2

Звіт № 5.5 с.-г. про витрати та вихід продукції основного виробництва (джмелівництва)

I. Витрати (дебет 232)			II. Вихід продукції (кредит 232)		
Стаття	Сума, грн	Рахунок	Продукція	Сума, грн	Рахунок
Матки			Джмеліні сім'ї		
.....				
Всього витрат			Всього (вартість продукції)		
Доход від первісного визнання			Втрати від первісного визнання		
Разом			Разом		

Можливий другий варіант дій для студентів: після роз'яснення викладачем завдання для всієї аудиторії, учасникам пропонується 5-10 хв попрацювати індивідуально, продумати і записати у зошиті особисті уявлення про облік витрат і виходу продукції джмелівництва. Далі декілька з учасників (за їх бажанням чи вибором викладача) назначаються бухгалтерами- стажувальниками і кейс вирішується за запропонованою вище схемою.

Робота студентів з кейсом передбачає: розбір конкретної ситуації з певного сценарію, який включає самостійну роботу; «мозковий штурм» в мережах групи; публічний виступ із презентцією та захистом запропонованого рішення; контрольне опитування учасників (перевірка виконання завдання) на предмет знання фактів кейсу, що розбирається.

5. Вихідні дані заняття: необхідно скласти журнал реєстрації господарських операцій (табл. 1), закрити звіт (табл. 2), розрахувати величину доходу (витрат) від первісного визнання продукції та/або біологічних активів і методику його обрахунку.

6. Мета заняття:

1) формування особистісних якостей (розвиток працьовитості; розвиток креативності; формуванні здатності до конкурентоспроможності; формування готовності взяти на себе відповідальність за результати власного аналізу ситуації і за роботу всієї групи; формування впевненості в собі; формування потреби в досягненні; розвиток вольових якостей; формування навичок роботи в групі; формування позитивного досвіду спілкування; формування навичок комунікативної культури; формування соціально активної і життєво компетентної особистості;

2) формування умінь, навичок застосування нетрадиційних практичних занять при підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Облік і оподаткування» [2, 3].

Розглянемо ділову гру «Навчальна лекція – основна форма викладацької діяльності», яка полягає у такому:

1. Мета гри: формування умінь, навичок підготовки, проведення, оцінки лекції для студентів.

Завдання гри: формування умінь, навичок організаційної технології підготовки лекції; проведення фрагмента лекції за однією з навчальних тем бухгалтерських дисциплін; визначення критеріїв ефективності підготовки, проведення лекції.

2. Завдання для самостійної роботи студентів:

1. Вибір типу лекції за відповідною методикою проведення: вступна лекція; проблемна лекція; лекція з презентацією; лекція-конференція тощо (звернути увагу на структурні компоненти лекції).

2. Захист проводиться як рольова гра, із використанням усіх атрибутів сюжету практичного лекційного заняття. Для оцінки кожного фрагмента лекції створюється група експертів (звернути увагу на вимоги до лекційних занять).

3. Тема лекції обирається за варіативним вибором студента: за навчальним курсом спеціальних/облікових дисциплін.

4. Організаційна технологія проведення заняття може бути за різними варіантами. Наприклад:

Варіант 1. На занятті обговорюється кілька виступів студентів з вибраної теми лекції. Виступ має вступну частину і тези одного питання (до 15 хв). Оцінюється педагогічна майстерність майбутнього спеціаліста-викладача, вміння ставити і вирішувати проблемні питання в процесі лекції, застосовувати прийоми стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, вміння орієнтуватись у часі тощо (критерії наведені нижче).

Варіант 2. Заняття проводиться у формі гри «Лекція - прес-конференція». У процесі підготовки навчальна група ділиться на три підгрупи. Визначаються лідери кожної підгрупи, які на «прес-конференції» будуть грати роль науковця відповідно до теми лекції і навчальної дисципліни. Студентам оголошуються теми виступів на «прес-конференції». Кожен готує фрагмент своєї лекції і питання до виступаючих «науковців». Заняття розпочинає викладач у ролі ведучого «прес-конференції». Після короткого вступного слова теми гри він надає за встановленим порядком слово одному з учасників (лідеру підгрупи), який висвітлює тему своєї лекції, але не як студент, а як вчений. Студенти цієї підгрупи виступають у ролі його асистентів. Друга підгрупа виступає у ролі «журналістів», які ставлять питання виступаючому (кількість питань за домовленістю). Студенти третьої групи, а також викладач виступають у ролі «експертів» і виставляють бали за виступ [2, 4].

5. Методика аналізу лекції (оцінювання педагогічної майстерності) може передбачати чотири основних характеристики: інформаційно-логічну характеристику лекції; характеристику активізації розумової діяльності студента у процесі здійснення лекції; емоційну характеристику лекції; характеристику наочності.

Питання, на які необхідно звернути увагу для оцінки лекції:

1. Зміст лекції: науковість, відповідність сучасному рівню розвитку науки. Активізація мислення, висунення проблемних питань, показ суперечностей упродовж лекції, ознайомлення з історією наукового пошуку, визначення проблем для самостійного дослідження. Зв'язок з життям, показ практичної значущості матеріалу та його застосування в майбутній спеціальності – професійна спрямованість. Наявність матеріалу, якого немає в підручниках. Пояснення найбільш складних питань. Наявність завдань для самостійного відпрацювання матеріалу, зв'язків з попередніми лекціями, розділами курсу, внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків.

2. Методика читання лекцій: чітка структура лекції, логіка викладу, повідомлення літератури до теми. Доступність та аргументованість. Виокремлення головного у матеріалі та висновках. Використання деяких прийомів закріплення – повторення, запитання на перевірку розуміння, засвоєння, підбиття підсумків. Використання ТЗН, застосування лектором опорних матеріалів.

3. Керівництво роботою студентів (зміна темпу, уповільнення темпу за умов важливості виділення матеріалу), використання прийомів підтримки уваги – цікаві приклади, питання, жарти і т. ін. Спонування до запитань з боку студентів.

4. Особистість лектора: знання предмета, емоційність, голос, дикція, чіткість, забарвленість, грамотність мовлення, зовнішній вигляд, вміння триматися перед аудиторією, вміння бачити та відчувати аудиторію, встановлювати з нею контакт.

5. Результати лекції: інформаційна цінність лекції. Досягнення дидактичних цілей [5].

Слід зазначити, що існують й інші підходи до оцінювання лекцій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Враховуючи, що впровадження у навчання кредитно-модульної системи передбачає істотне скорочення обсягу аудиторних занять, тому пропонується базові знання викладати на лекціях, а на практичних заняттях, з поміж іншого, використовувати кейс-ситуації та ділову гру (з метою закріплення проблемного матеріалу, що студент здобуває у процесі самостійної роботи). Досвід застосування ділових ігор показує, що на вивчення окремої теми/питання витрачаються значні обсяги часу, проте таке навчання активізує самостійну роботу студентів, адже студенти є джерелом знань, з одного боку, а з іншого боку – вони отримують «комплексну» оцінку, що спонукає до навчально-пізнавальної діяльності. Досвід застосування кейс-вправ показує, що цей метод сприяє засвоєнню значного обсягу знань, формуванню професійних якостей у студентів. Подальші дослідження будуть спрямовані на демонстрування переваг інших новітніх методик, що є практичним надбанням Полтавської державної аграрної академії.

Список використаних джерел

1. Найдъонов І.М. Викладання фінансово-економічних дисциплін: методика, технологія, управління: навч. посіб. / І.М. Найдъонов. – Київ: ЦУЛ, 2014. – 432 с.
2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять з дисципліни «Методика викладання облікових дисциплін» для ЗВО денної та заочної форми навчання, спеціальності «Облік і аудит» та «Облік і оподаткування» / Т.М. Остапенко. – Полтава: ПДАА, 2016. – 46 с.
3. Остапенко Т.М. Кейс-метод при викладанні облікових дисциплін / Т.М. Остапенко // Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квітня 2018 р., м. Полтава). – Полтава, 2018. – С. 346–349.
4. Остапенко Т.М. Ділова гра при викладанні дисципліни «Методика викладання облікових дисциплін» / Т.М. Остапенко // **Облік, аудит, оподаткування та звітність у системі забезпечення економічної стійкості підприємств**: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (10–11 травня 2018 р.). – Дніпро: ДАЕУ, 2018. – С.
5. Швець Д.Є. Оцінка якості лекцій у контексті менеджменту якості освіти [Електронний ресурс] / Д.Є. Швець, О.Є. Постол // **Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії**. – 2010. – Вип. 43. – С. 57–67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2010_43_9

References

1. Naidonov, I.M. (2014). *Vykladannia finansovo-ekonomichnykh dystsyplin : metodyka, tekhnolohiia, upravlinnia* [Teaching financial and economic disciplines: methods, technology, and management]. Kyiv, TsUL Publ., 432 p. (In Ukrainian).
1. Ostapenko, T.M. (2016). *Metodychni rekomendatsii dlia provedennia praktychnykh zaniat z dystsypliny "Metodyka vykladannia oblikovykh dystsyplin" dlia ZVO dennoi ta zaочноi formy navchannia, spetsialnosti "Oblik i audyt" ta "Oblik i opodatkuвання"* [Methodical recommendations for holding workshops in the discipline "Methods of holding accounting disciplines" for full-time and part-time study at higher educational institutions (the specialty "Accounting and auditing" and "Accounting and taxation")]. Poltava, PDAA Publ., 46 p. (In Ukrainian).
2. Ostapenko, T.M. (2018). *Keis-metod pry vykladanni oblikovykh dystsyplin* [The case method in the process of teaching accounting disciplines]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta kontroliu v sotsialno-orientovanii systemi upravlinnia pidpryemstvom* [Actual problems and prospects of development of accounting, analysis, and controlling in a socially oriented system of company management], Poltava, pp. 346-349. (In Ukrainian).
3. Ostapenko, T.M. (2018). *Dilova hra pry vykladanni dystsypliny "Metodyka vykladannia oblikovykh dystsyplin"* [A business game in teaching the discipline "Methods of holding accounting disciplines"]. *Oblik, audyt, opodatkuвання ta zvitnist u systemi zabezpechennia ekonomichnoi stiikosti pidpryemstv* [Accounting, auditing, taxation, and reporting in a system of ensuring economic sustainability of enterprises], Dnipro, P. (In Ukrainian).

4. Shvets, D.Ye. & Postol, O.Ye. (2010). *Otsinka yakosti lektsii u konteksti menedzhmentu yakosti osvity* [Assessing quality of lectures in the context of managing education quality]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* [Humanitarian herald of Zaporizhzhia State Engineering Academy], no. 43, pp. 57-67. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2010_43_9 (In Ukrainian).

В статье обобщен опыт преподавателей Полтавской государственной аграрной академии по использованию активных форм обучения (при преподавании дисциплины «Методика преподавания учетных дисциплин»). Продемонстрированы примеры/исходные данные ситуационных упражнений, деловой игры. В статье приведена коллективная методика проведения деловой игры (ход занятия) и ситуационная методика (на примере учетных дисциплин). Установлено, что внедрение в практику вузов современных форм обучения требует осведомленности преподавателей, готовности студентов к ведущей роли в учебном процессе. Предлагается в учебном процессе кейс-ситуации и деловую игру использовать с целью закрепления проблемного материала, который студент получает в процессе самостоятельной работы.

Ключевые слова: методика, преподавание, преподаватель, лекция, деловая игра, кейс-ситуация, учет.

The article outlines the experience of lecturers at Poltava State Agrarian Academy in application of active modes of learning (in teaching a discipline «**Methods for teaching accounting disciplines**»). The article demonstrates examples and input data for case studies and a business game. It discloses team techniques for conducting a business game (the course of a seminar) and methods of a case study (using the example of accounting disciplines). The author has ascertained that implementation of modern modes of learning in the practice of higher education institutions requires awareness of lecturers and willingness of students to play the leading role in an education process. It is proposed to use case studies and business games in the education process to memorize problematic material obtained in the process of self-studying.

Key words: methodology, teaching, teacher, lecture, business game, case situation, accounting.

Одержано 03.10.2018.